

1. ΚΕΙΜΕΝΟ:

Αντώνης Σαμαράκης: «**Το ποτάμι**»
(Κ.Ν.Α. Β΄ Λυκείου, σσ. 333-335)

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

2.1. Στοιχεία που αφορούν στο συγγραφέα, λογοτεχνικό περιβάλλον και λοιπά γραμματολογικά στοιχεία:

1. Κεντρικό θέμα των διηγημάτων της συλλογής *Ζητείται ελπίς* - όπως φαίνεται και από τον ευρηματικό τίτλο - είναι η αναζήτηση κάποιας ελπίδας. Ποια ελπίδα φαίνεται να αναζητείται στο διήγημα «Το ποτάμι»;
2. Βασικά γνωρίσματα της αφηγηματικής πεζογραφίας του Σαμαράκη θεωρούνται: η αγωνία για το σύγχρονο κόσμο, η ευρηματικότητα που κρατά αδιάπτωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη και η απλή και άμεση διατύπωση¹. Να αναζητήσετε τα γνωρίσματα αυτά στο εξεταζόμενο κείμενο.
3. Ο Αντώνης Σαμαράκης ανήκει στη γενιά των πεζογράφων που έζησαν τη φρίκη του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου. Κρίνοντας από το διήγημα «Το ποτάμι», τι πιστεύετε ότι έχει βιώσει ο συγγραφέας από τον πόλεμο αυτό;
4. Πολλοί μελετητές βλέπουν στο έργο του Σαμαράκη την επίδραση του αστυνομικού μυθιστορήματος: «ο αναγνώστης δε γνωρίζει ούτε μπορεί να προβλέψει ποτέ τι θα συμβεί παρακάτω, ποιο θα είναι το τέλος της ιστορίας»². Συμφωνείτε με την άποψη αυτή; (η απάντησή σας να στηριχθεί στο εξεταζόμενο διήγημα).
5. Ο Σαμαράκης είναι ένας από τους πεζογράφους που ζει και σημειώνει τη *διάψευση* των ελπίδων του μεταπολεμικού ανθρώπου για να γίνει ο κόσμος πιο δίκαιος³. Ποια εφαρμογή έχει η παραπάνω άποψη στο διήγημα «Το ποτάμι»;

¹ Σαχίνης Α., *Νέοι Πεζογράφοι. Είκοσι χρόνια Νεοελληνικής Πεζογραφίας: 1945-1965*, εκδ. Βιβλ. Εστίας, Αθήνα, 1965, σ. 203.

² Σαχίνης, αυτ. σ.203.

³ π. *Ελί-τροχος*, τ.1 (Ιαν.-Μαρτ. 1994), Πάτρα, σσ. 28-29, από τη μελέτη του Κώστα Παππά «Αντώνης Σαμαράκης: Το έργο του», εκδ. Σμίλη, Αθήνα 1988.

6. Σε κάποια συνέντευξή του ο Αντώνης Σαμαράκης δέχεται ότι ο κινηματογράφος τον εντυπωσιάζει και τον έχει εμπνεύσει στη λογοτεχνία⁴. Μπορείτε να εντοπίσετε στοιχεία κινηματογραφικής τεχνικής (π.χ. Παραστατική σκηνοθεσία, γρήγορη διάλογοι, ρόλοι κλπ) στο συγκεκριμένο διήγημα;
7. Οι ήρωες του Σαμαράκη είναι συνήθως άτομα ελεύθερα, που «επαναστατούν» για να εκπληρώσουν κάποιο ιδανικό. Νομίζετε ότι έχουν αυτά τα χαρακτηριστικά τα πρόσωπα του εξεταζόμενου διηγήματος;
8. Είναι γνωστή η διεθνής ανθρωπιστική δράση του Α. Σαμαράκη. Βρίσκεται σε συμφωνία η δράση αυτή με το μήνυμα του διηγήματος «Το ποτάμι»;

2.2. Δομή του κειμένου, επαλήθευση ή διάψευση μιας κρίσης με βάση το κείμενο, εκφραστικά μέσα και τρόποι του κειμένου (υφολογική διερεύνηση, αφηγηματικές λειτουργίες, επιλογές του δημιουργού σε διάφορα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης):

1. Γιατί στο διήγημα δεν ακολουθείται αυστηρή χρονολογική σειρά στα γεγονότα;
2. Ποια γεγονότα δίνονται με την τεχνική της αναδρομικής αφήγησης;
3. Πώς τοποθετείται ο αφηγητής απέναντι στα γεγονότα της αφήγησης; Είναι αντικειμενικός παρατηρητής;
4. α) Σε ποιο χώρο και χρόνο τοποθετούνται τα γεγονότα;
β) Ποια είναι τα πρόσωπα του διηγήματος και γιατί είναι ανώνυμα;
5. Ποια στοιχεία συνθέτουν το πολεμικό κλίμα του διηγήματος;
6. Ποιος είναι ο βασικός ήρωας του διηγήματος; Ποιες πληροφορίες αντλούμε από το κείμενο γι' αυτόν;
7. Στο διήγημα αυτό όλα είναι αόριστα: ο τόπος, ο χρόνος, τα πρόσωπα. Τι υποδηλώνει μ' αυτή την αοριστία ο συγγραφέας;
8. Είναι αληθοφανές αυτό το διήγημα; Δικαιολογήστε την άποψή σας.⁵
9. Πώς συμβάλλουν η γλώσσα, το ύφος και η δομή του πεζογραφήματος στην προβολή της βασικής ιδέας που υποβάλλει ο συγγραφέας;

⁴ π. *Ελί-τροχος* αυτ. σ. 47.

⁵ Βλ. σχετικά Μηλιώνης Χ., *Βιβλίο του Καθηγητή*, σ. 123 και π. *Ελίτροχος*, ό.π., σσ. 28-29.

10. Τα διηγήματα του Σαμαράκη διακρίνονται για το σύντομο και λιτό τους λόγο, τη γρήγορη εναλλαγή εικόνων και καταστάσεων. Να σχολιάσετε την άποψη αυτή με αναφορές στο συγκεκριμένο διήγημα.
11. Να συγκεντρώσετε τις σημαντικότερες επαναλήψεις και επαναφορές λέξεων ή φράσεων του διηγήματος και να επισημάνετε τη σκοπιμότητά τους.
12. Ποιες είναι οι βασικές εικόνες του διηγήματος;

2.3. Σχολιασμός ή σύντομη ανάπτυξη χωρίων του κειμένου:

1. α) Ποια ήταν η διαταγή της Μεραρχίας και από ποια αιτία υπαγορεύτηκε;
β) Ποια στοιχεία (στη διατύπωση και στο περιεχόμενό της) δείχνουν τη σοβαρότητα της διαταγής αυτής;
2. Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι ο φαντάρος παραβαίνει τη διαταγή της Μεραρχίας; Γίνεται αυτό συνειδητά;
3. Πώς θα χαρακτηρίζατε την παραβίαση της διαταγής από το φαντάρο: κατάφαση προς τη ζωή ή το θάνατο; Δικαιολογήστε την άποψή σας.
4. Τι δείχνει η ονομασία «Άλλοι» για τους εχθρούς;
5. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο συγγραφέας δίνει έμφαση στο διάστημα των τριών εβδομάδων πολεμικής απραξίας;
6. Πώς έχει επιδράσει ο πόλεμος στην ψυχολογική διάθεση του βασικού ήρωα;
7. Κρίνοντας από το εξεταζόμενο κείμενο, θα συμφωνούσατε ότι «όλοι ανεξαιρέτως οι ήρωες του Σαμαράκη, παύουν να αποτελούν ατομικές περιπτώσεις, για να μεταβληθούν σε συμβολικές φιγούρες, που προσωποποιούν το δράμα και τη σύγκρουση μιας εποχής»⁶; Αιτιολογήστε την άποψή σας.
8. Ποιος είναι ο ρόλος του φυσικού περιβάλλοντος στο διήγημα αυτό;
9. Ποια συναισθήματα δημιουργεί στο φαντάρο η επαφή με το ποτάμι; Σε ποια φράση συνοψίζονται;
10. Τι συμβολίζει το ποτάμι στο κείμενο αυτό;
11. Τι συμβολίζει το φτερούγισμα των πουλιών στο διήγημα;
12. Πώς θα ερμηνεύατε το όνειρο του φαντάρου; Πιστεύετε ότι λειτουργεί και σαν πειρασμός⁷;

⁶ Βαρίκας Β., *Συγγραφείς και Κείμενα*, τ.Α΄, εκδ. Ερμής, Αθήνα, 1975, σ. 55.

⁷ Για μια ερμηνεία του ονείρου ως πειρασμού με τη σολωμική σημασία, βλ. ανάλυση Μηλιώνη Χ., *Βιβλίο του Καθηγητή 4*, σσ. 122-123.

13. Ποιο ένστικτο οδηγεί τους δύο αντιπάλους στο να σκοτώσουν; Τι εμποδίζει τελικά το φαντάρο να τραβήξει τη σκανδάλη;
14. Ποια συναισθήματα καθορίζουν τη συμπεριφορά του φαντάρου και ποια του Άλλου;
15. Ποια συναισθήματα εκφράζονται έμμεσα για τον πόλεμο μέσα από αυτό το κείμενο;
16. Το έργο του Σαμαράκη έχει ανθρωπιστικό και ηθικό χαρακτήρα. Να σχολιάσετε την άποψη αυτή με βάση το συγκεκριμένο διήγημα⁸.
17. Υπάρχει η άποψη ότι η στάση του ανώνυμου φαντάρου είναι αντι - ηρωική. Ποια είναι η δική σας γνώμη;
18. Να σχολιάσετε τη φράση: « *Ο Άλλος ήταν εκεί, γυμνός όπως είχε έρθει στον κόσμο. Κι αυτός ήταν εδώ, γυμνός όπως είχε έρθει στον κόσμο. Δεν μπορούσε να τραβήξει. Ήτανε και οι δύο γυμνοί. Δύο άνθρωποι γυμνοί. Γυμνοί από ρούχα. Γυμνοί από ονόματα. Γυμνοί από Εθνικότητα. Γυμνοί από τον χακί εαυτό τους*».
19. Πώς εννοείτε τη φράση: «*Δεν μπορούσε να τραβήξει. Το ποτάμι δεν τους χώριζε τώρα, αντίθετα τους ένωνε. Δεν μπορούσε να τραβήξει. Ο Άλλος είχε γίνει ένας άλλος άνθρωπος τώρα, χωρίς άλφα κεφαλαίο, τίποτα λιγότερο, τίποτα περισσότερο*»;
20. Με δεδομένο ότι μόνιμο γνώρισμα των διηγημάτων του Σαμαράκη είναι το ευρηματικό και αναπάντεχο τέλος, να σχολιάσετε την τελική παράγραφο του διηγήματος και να διατυπώσετε επιγραμματικά τις σκέψεις που σας δημιουργεί.
21. Είναι απαισιόδοξο ή όχι το διήγημα; Αιτιολογήστε την άποψή σας.

⁸ Για το «μήνυμα» του διηγήματος ως αποτέλεσμα μιας «πλαστής κατασκευασμένης αφήγησης», βλ. Μηλιώνης Χ., *Βιβλίο του Καθηγητή 4*, σσ. 124-125.

2.4. Σχολιασμός αδίδακτου λογοτεχνικού κειμένου:

Μανόλης Αναγνωστάκης

«Ποιήματα που μας διάβασε ένα βράδυ ο λοχίας Otto V»⁹

*Σε δυο λεφτά θ' ακουστεί το παράγγελμα "Εμπρός"
Δεν πρέπει να σκεφτεί κανένας τίποτ' άλλο
Εμπρός η σημασία μας κι εμείς εφ' όπλου λόγχη από πίσω
Απόψε θα χτυπήσεις ανελέητα και θα χτυπηθείς
Θα τραβήξεις μπροστά τραγουδώντας ρυθμικά εμβατήρια
Θα τραβήξεις μπροστά που μαντεύονται χιλιάδες ανήσυχια μάτια
Εκεί που χιλιάδες χέρια σφίγγονται γύρω από μι' άλλη σημαία
Έτοιμα να χτυπήσουνε και να χτυπηθούν.
Σ' ένα λεφτό πρέπει πια να μας δώσουν το σύνθημα
Μια λεξούλα μικρή μες στη νύχτα, που σε λίγο εξαίσια θα λάμψει.
(Κι εγώ που 'χω μια ψυχή παιδική και δειλή
Που δε θέλει τίποτα άλλο να ξέρει απ' την αγάπη
Κι εγώ πολεμώ τόσα χρόνια χωρίς, Θε μου, να μάθω γιατί
Και δε βλέπω μπροστά τόσα χρόνια παρά μόνο το δίδυμο αδελφό μου.)*

Ποια κοινά σημεία παρατηρείτε στο μήνυμα που εκφράζει το «Ποτάμι» του Α. Σαμαράκη και το παραπάνω ποίημα του Μ. Αναγνωστάκη;

⁹ Κ.Ν.Λ. Γ' Γυμνασίου, σ. 357.

3. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

1. Να προσπαθήσετε να μετατρέψετε το διήγημα σε κινηματογραφικό σενάριο, διατηρώντας το πνεύμα του διηγήματος.
2. Το διήγημα, έχει γίνει κινηματογραφική ταινία. Αν ήσαστε εσείς ο σκηνοθέτης, ποιες οδηγίες θα δίνατε για το τοπίο, τα πρόσωπα και τις κινήσεις τους;
3. Να ζωγραφίσετε - όσοι μπορείτε - μια χαρακτηριστική σκηνή του διηγήματος.
4. Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα σας δημιούργησε το διήγημα αυτό;
5. Κρίνοντας από το εξεταζόμενο κείμενο, πιστεύετε πως οι προβληματισμοί του συγγραφέα έχουν διαχρονική αξία;
6. Να συγκρίνετε την επίδραση που έχει η φύση στην ψυχή του φαντάρου με την αντίστοιχη επίδραση της φύσης στην ψυχή των Μεσολογγιτών στους «Ελεύθερους Πολιορκημένους» του Δ. Σολωμού.
7. Ποια εντύπωση σας δημιουργεί το τέλος του διηγήματος; Εσείς πώς θα τελειώνατε το διήγημα;
8. «Στην πεζογραφία του [Σαμαράκη] υπάρχει πόνος και σαρκασμός μαζί· απαισιοδοξία αλλά κι ελπίδα· πίκρα και διαμαρτυρία, αλλά και χιούμορ· το τραγικό και συνάμα το ειρωνικό στοιχείο της ζωής ενωμένα σ' ένα αδιάσπαστο, πειστικό και δικαιωμένο κράμα». Να επαληθεύσετε την άποψη αυτή με στοιχεία από το «Ποτάμι»¹⁰.

4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΝΘΕΤΙΚΩΝ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

1. Να διαβάσετε και τα υπόλοιπα διηγήματα της συλλογής *Ζητείται ελπίς* και να παρουσιάσετε στους συμμαθητές σας αυτά που σας έκαναν ιδιαίτερη εντύπωση.
2. Να διαβάσετε το *Σήμα κινδύνου* και να συγκεντρώσετε τα σπουδαιότερα στοιχεία της τεχνικής του Σαμαράκη, (την κινηματογραφική πλοκή, το αστυνομικό σενάριο κ.λπ.) με αναφορές στο βιβλίο.
3. Αφού διαβάσετε το *Λάθος* του Αντώνη Σαμαράκη, να γράψετε μια μικρή εργασία (έκτασης περίπου 500 λέξεων) με θέμα «Ο συγγραφέας του *Λάθους* ως εκφραστής μιας αγωνιώδους κοινωνικής συνείδησης».

¹⁰ Σαχίνης, ό.π., σ. 196.

5. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Κριτήριο για ωριαία γραπτή δοκιμασία

(45 λεπτά περίπου)

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ:

ΤΑΞΗ: ΤΜΗΜΑ:

ΜΑΘΗΜΑ: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Αντόνης Σαμαράκης, «Το ποτάμι»

ΗΜΕΡ/ΝΙΑ:

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

1. Ποια ήταν η διαταγή της μεραρχίας και πώς αντιμετωπίστηκε από τους φαντάρους;

.....
.....

Μονάδες 5

2. Πώς κρίνετε το φαντάρο από τις πράξεις του;

.....

Μονάδες 5

3. Ποια διδάγματα θα μπορούσαμε να αντλήσουμε από αυτό το διήγημα;

.....
.....

Μονάδες 5

4. Πώς θα χαρακτηρίζατε το λόγο και το ύφος του συγγραφέα;

.....
.....

Μονάδες 5